

כלכלה משתפת בתשלום (כמ"ב) לעומת כלכלה סולידריתמבוסס על: *Solidarity Economy Vs. Sharing Economy*,

מאמרם של:

קלי מקברייד מאוניברסיטת סן-פרנסיסקו (Kelly McBride, University of San Francisco)

קרייג בורוויאק מהאברפורד קולג' (Craig Borowiak, Haverford College)

תמצית

כלכלה משתפת בתשלום¹ היא למעשה כלכלה שמצליחה בעזרת פלטפורמות טכנולוגיות חדשות להכסיף² (להפוך לכסף) חליפין³ שלא התקיימו בעבר או כאלה שהתקיימו, אך לא בעבור תשלום. היא מאפשרת ליחידים לעשות את הפעולות שבעבר הצריכו התארגנות של עסק (company) כדי לאפשרם. כלכלה זו טומנת בחובה יתרונות רבים: שימוש ממצה במוצרים אשר מקטין את הקנייה של אותם מוצרים על ידי אנשים אחרים (מקטין את הצורך בקנייה של מוצרים חדשים, אבל לא דווקא השימוש/הצריכה שלהם)⁴; אפשרות לרווח כספי אוטונומי עבור יותר אנשים המספקת עצמאות, המאפשרת שליטה טובה יותר על הזמן של העובד; שובר "מונופולים" של עסקים גדולים ותעשיות קיימות (מלוונות, השכרות רכב, חברות כוח אדם, חברות ניקיון, מוניות...).

אולם היא (הכמ"ב) גם טומנת בחובה חסרונות: היא מכסיפה עוד חלקים בחיינו ומעודדת בכך, בין השאר, את חיפוש הרווח החומרי בכל דבר⁵. אמנם האנשים יותר עצמאיים, אבל מצד שני יש פגיעה בביטחון התעסוקתי (שחיקה בשכר, חוסר ודאות של היקף משרה, צורך במו"מ בכל חליפין עסקי – מאפיינים העלולים ליצור מתחים נפשיים לא מבוטלים); האדם הופך לאינדיבידואל הפועל ומתמודד לבדו מול השוק, דבר שעלול ליצר ניכור ומחליש בצורה מערכתית מוסדות שנועדו לתווך בינו לבין השוק כגון איגודים, עסקים וכל ארגון בעזרתו היחיד אינו עומד לבדו; פעמים רבות פלטפורמות הכמ"ב הן כלים עוקפי רגולציה (כמו תקני בטיחות או הכשרה (איכות מבנים, כשירות נהיגה...)); היא עלולה להעלות צריכה אחרת, ולהגדיל בכך את הצריכה הכוללת (ע"ע הערת שוליים 4); במקומות מסוימים הכמ"ב מעלה

¹ הרעיון מאחורי השימוש במושג כלכלה משתפת בתשלום לעומת כלכלה משתפת/שיתופית, נובע מן הצורך להיות מדוייק בהגדרת שיטת החליפין והערכים המונחים במרכזה, ולא לצורך שיפוטיות של טיבה. בעוד בעולם המונח כלכלה שיתופית (Sharing Economy) כבר נטבע, יתכן ובארץ עוד לא מאוחר ליצור את המובחנות הנדרשת, כדי שלא יוצר מצג שווא לאופי הפלטפורמות והחליפין הנוצר בעזרתן.

² מהמילה מוניטייז (monetize) או קומודיפיי (commodify) – להפוך למוצר נסחר בחליפין הכוונה לexchange.

³ כלומר פחות מוצרים נקנים משום שבמוצרים הקיימים עושים יותר שימוש. אולם הדבר אינו מצביע על כך שהצריכה באותם מוצרים פוחתת (יתכן ובעבר אדם שלא היתה באפשרותו לנסוע במכונית משום שלא יכל להרשות לעצמו לקנות אחת, ישתמש עתה במכונית משום שכעת הוא כן יכול להרשות לעצמו את השימוש המוקטן בה...). בנוסף הדבר אינו מעיד על הפחתה כללית בצריכה, יתכן ואיירביאנדבי (AirBnB) יקטין את השימוש בבתי מלון, אולם מצד שני יגדיל משמעותית את כמות הטיסות משום שמחיר החופשה עצמה ירד.

⁴ למה לי להלוות את הרכב לאדם מסויים מתוך טוב לב, אם אני יכול להרוויח מכך כסף? מדוע שאשגיח ל כמה שעות על הילדים של השכנים בחינם, אם אפשר לדורש 40 ₪ לשעה? חשוב לזכור שזהו אינו תרחיש ודאי, אלא רק ביטוי למגמה פוטנציאלית.

את יוקר המחייה (אירביאנדבי (Airbnb), גורם לדוגמא לעליית מחירי הדיור); היא מזרימה את עיקר הרווחים למיעוט הולך וגדל של אנשים (בעלי הפלטפורמות ובעלי המניות); מחזקת את המנגנון במערכת הכלכלית אשר גורם לכך שלמי שיש (נכסים), יהיה יותר⁶; מגדיל את הפער/הנתק בין הצריכה לבין המשמעויות הנלוות אליה (אחריות, תחזוקה, ייצור).⁷

לעומת כמ"ב הכלכלה הסולידרית, אשר רואה כמטרתה העליונה את שיפור הסולידריות החברתית, מציעה מספר פתרונות לחלק מחסרונותיה של הראשונה: חלוקת רווחים מאוזנת יותר; יכולת השפעה על הפלטפורמות עצמן ועל תנאי ההעסקה ובכך משפרת את הביטחון התעסוקתי ואת הניהוג המשותף; מבטלת את הניכור המתרחש כאשר כל אינדיבידואל פועל כעסק עצמאי ותחרותי ומחזקת את המוסדות המתווכים בינו לבין השוק. לעומת זאת, היא אינה פותרת בצורה ישירה את ההכספה של חלקים נוספים של חיינו; את הנתק בחוויית הצריכה; את הגברת הצריכה הכללית או את אכיפת הרגולציה (על אף שיתכן שתיווצר רגולציה קהילתית (ע"ע ניהול קהילתי/קומונס (commons) במקום הארצית).

טבלה מסכמת:

כלכלה משתפת בתשלום (כמ"ב)	כלכלה סולידרית
יתרונות:	יתרונות:
1. שימוש ממצה במוצרים המקטין את הקנייה של אותם מוצרים (לאו דווקא את הצריכה שלהם)	1. שימוש ממצה במוצרים המקטין את הקנייה של אותם מוצרים (לאו דווקא את הצריכה שלהם)
2. אפשרות להרוויח כסף בצורה אוטונומית עבור יותר אנשים המספקת עצמאות, המאפשרת שליטה טובה יותר על הזמן של העובד,	2. אפשרות להרוויח כסף בצורה אוטונומית עבור יותר אנשים המספקת עצמאות, המאפשרת שליטה טובה יותר על הזמן של העובד,
3. שוברת "מונופולים" של עסקים גדולים ותעשיות קיימות (מלונות, השכרות רכב, חברות כוח אדם, חברות ניקיון, מוניות...)	3. שוברת "מונופולים" של עסקים גדולים ותעשיות קיימות (מלונות, השכרות רכב, חברות כוח אדם, חברות ניקיון, מוניות...)
חסרונות:	חסרונות:
1. מזרימה רווחים עיקריים למיעוט הולך וגדל של אנשים (בעלי הפלטפורמות).	4. חלוקת רווחים מאוזנת יותר.
2. אמנם האנשים יותר עצמאיים, אבל מצד שני יש פגיעה בביטחון התעסוקתי, שחיקה בשכר, חוסר ודאות של היקף משרה, צורך במו"מ בכל אינטראקציה (ועלולה ליצור גם מתחים נפשיים כתוצאה מכך).	5. יכולת השפעה על הפלטפורמות עצמן ועל תנאי העסקה ובכך משפרת את הביטחון התעסוקתי ואת הניהוג המשותף.
3. האדם הופך לאינדיבידואל הפועל ומתמודד לבדו מול השוק, דבר העלול ליצר ניכור, ומחליש בצורה מערכתית מוסדות שנועדו לתווך בינו לבין השוק, כגון איגודים, עסקים וכל ארגון בעזרתו היחיד אינו עומד לבדו אל מול השוק.	6. מבטלת את הניכור המתרחש כאשר כל אינדיבידואל פועל כעסק עצמאי ותחרותי. כמו כן מחזקת את המוסדות המתווכים בינו לבין השוק.

⁶ [חביברה על מערכת](#), מסבירה מדוז (meadows) שעושר מוגבר לעשירים ועוני מוגבר לעניים, הינו מנגנון מערכתי שגורם להוצאת המערכת משיווי משקל (נקודת מנוף שביעית) במידה ומבינים שאי שיוויון גדול מדי מזיק לחברה השואפת להיות בריאה.

⁷ מצב קבוע של מתבגר: משתמש בחשמל, בלי הצורך לשלם חשבון חשמל או להזמין חשמלאי כשיש תקלה, משתמש באמבטיה נקייה מבלי להבין מה הניקיו שלה מצריך... "מצב מנטאלי של מתבגר" שאינו מבין את מלוא הערך והמשאבים הנדרשים בשביל לצרוך את המוצרים והשרותים שהוא משתמש בהם.

חסרונות (זהים לאלו של כמ"ב):	
1. זהו כלי עוקף רגולציה (כמו תקני בטיחות או מנגנוני הכשרה (בדיקת איכות מבנים, כשירות נהיגה...)).	4. זהו כלי עוקף רגולציה (כמו תקני בטיחות או מנגנוני הכשרה (בדיקת איכות מבנים, כשירות נהיגה...)).
2. עלול להעלות צריכה אחרת, ולהגדיל בכך את הצריכה הכוללת.	5. עלולה להעלות צריכה אחרת, ולהגדיל בכך את הצריכה הכוללת.
3. בסקטורים מסויימים הדבר מעלה את יוקר המחיה (אייירביאנדבי, גורם לדוגמא לעליית מחירי הדיור).	6. בסקטורים מסויימים הדבר מעלה את יוקר המחיה (אייירביאנדבי, גורם לדוגמא לעליית מחירי הדיור).
4. היא מכסיפה עוד חלקים בחיינו ומעודדת בכך, בין השאר, את חיפוש הרווח החומרי בכל דבר.	7. היא מכסיפה עוד חלקים בחיינו ומעודדת בכך, בין השאר, את חיפוש הרווח החומרי בכל דבר.
5. מחזק את המנגנון במערכת הכלכלית אשר גורם לכך שמי שיש לו (נכסים) יהיה לו יותר.	8. מחזקת את המנגנון במערכת הכלכלית אשר גורם לכך שמי שיש לו (נכסים) יהיה לו יותר.
6. מגדילה את הפער/הנתק בין הצריכה לבין המשמעויות הנלוות אליה (אחריות, תחזוקה, ייצור).	9. מגדילה את הפער/הנתק בין הצריכה לבין המשמעויות הנלוות אליה (אחריות, תחזוקה, ייצור).

הבדלים בין כמ"ב לכלכלה סולידרית:

1. הן משקפות אוריינטציה שונה לבעלות ולרווח. הכלכלה הסולידרית שמה דגש על שיתוף פעולה, ניהוג עצמי⁸ דמוקרטי ובעלות משותפת. כל אלו מנוגדים להפרטה הרדיקאלית, לתחרותיות הקיצונית, ועשיית הרווח שנעשית יותר ויותר אינדיבידואלית אשר מאפיינת את העסקים המובילים בתוך עולם הכמ"ב.
2. מבחינת החוויה הן גם שונות: גם כאן, הגישה השונה שלהן לבעלות ולרווח מובילה לשוני. החוויה הנוצרת שונה אצל המשתתף בכל הנוגע לקשרים חברתיים והעצמה כלכלית. זאת לעומת הניכור והניצול העלולים להיווצר בכמ"ב.
3. קיים "פוטנציאל שינוי" שונה, הנוגע ליכולת של כל אחת מהכלכלות להוביל שינוי מהותי בשיטה הכלכלית חברתית הקיימת ולהציע תפיסה מערכתית שונה.

לסיכום, הכמ"ב מחזקת מגמות של הגדלת פערים כלכליים והפחתה של בטחון תעסוקתי, בעוד הכלכלה הסולידרית מפחיתה אותם. בנוסף במקומות בהם הכמ"ב מנסה להגביר את היזמות הקפיטליסטית והגדלת הרווחים של מונופולים לתחומי חיים חדשים (אשר גם עוקפות הגנות של הרגולציה) הכלכלה הסולידרית מנסה להתנגד לפלישה זו על ידי יזמויות חברתיות הרוותמות את עשיית הרווח של הפרט לצורכי הקהילה והסביבה.

⁸ בניהוג עצמי (co-determination) הכוונה לאפשרויות של היחיד להיות מעורב בהחלטות הנוגעות לחייו. הדבר בא לידי ביטוי בעובד היכול להשפיע על החלטות המתקבלות במקום העבודה, בתושבי שכונה או הקהילה שמשפיעים על התקציבים או תוכניות המתאר שישפיעו עליהם, בלקוחות רווחה היוצרים את תוכניות ההתערבות שיעזרו להם, או באופן כללי בשילוב של מחזיקי עניין בדיונים ובקבלת החלטות בנושאים הנוגעים להם.

בהרחבה

כמ"ב

נקודת המוצא של הכמ"ב היא שטכנולוגיות חדשות ופלטפורמות הנבנות על בסיסן מאפשרות לאנשים לרכוש מוצרים או שרותים מאנשים אחרים מחוץ למעגלים המסורתיים של עסקים. זהו אינו עניין של מה בכך, עד 2025 היקף המסחר בפלטפורמות מהסוג הזה צפוי להשתוות לזה של המסחר המסורתי בתחום המקביל (כלומר, השכרה ורכישה של מוצרים בתעשייה העכשווית).

ישנן 4 קטגוריות כלליות של הכמ"ב:

1. שימוש חוזר במוצרים (EBAY)
2. הגברת השימוש בנכסים (AIRBNB, ZIPCAR, UBER)
3. החלפות של שרותים (TASK RABBIT, TIME BANKS)
4. שיתוף במיומנויות (HACKERSPACE, SKILLSHARE) (סקיל-שייר לדוגמה, מאפשר לאנשים שיש להם מיומנות טובה למכור שיעורים הנוגעים למיומנות זו).

כוורת הדבש של הכמ"ב

אבחנה נוספת ששווה ליצור היא האבחנה בין: P2P לבין B2P - הראשון הוא האפשרות לסחור בין יחידים ואילו השני הוא מסחר בין עסקים ליחידים משום שהנכסים הם בבעלות העסק. נקודה זו חשובה לתובנה מרכזית הנוגעת להבדלים מהותיים בין פלטפורמה לפלטפורמה⁹. היא גם מרכזית בנוגע לאחריות המוטלת על המשכיר. לדוגמא, על אף שכרגע אובר (Uber) ואיירביאנבי (AirBnB), הם תחת אותה קטגוריה, אין הכרח שהדבר ישאר כך לאורך זמן, כלומר כ-P2P. בית משפט פסק לאחרונה שנהג המשתמש באובר זכאי לתנאים והגנות מהחברה כאילו הוא מועסק על ידה (כשנגיע לחסרונות של כמ"ב נקודה זו תחזור להדהד).

1. יתרונות כמ"ב:

1.1. צריכה משותפת - משמעותה שצרכנים קונים גישה למוצר במקום את הבעלות הבלעדית עליו. דבר זה נובע מן ההבנה שרוב המוצרים שבבעלותנו אינם בשימוש רוב הזמן. נוסף על כך, אחד החידושים שהפלטפורמות הטכנולוגיות הללו מאפשרות היא היכולת לחלוק דברים עם זרים. על כן, שני טיעונים מרכזיים התומכים בשימוש בפלטפורמות אלו הן:
1. שהדבר יביא לירידה בצריכה (התייעלות בשימוש במוצרים הקיימים).
2. האפשרות למכור לאנשים זרים לעיתים גם יוצרת קשרים עמוקים יותר שלא היו נוצרים בלעדיה.

1.2. נוסף על כך, היתרון האדיר במודל העסקי הזה ביחס למסורתי, הוא שעלות התפעול של הפלטפורמה הוא אפסי ביחס לזה הרגיל (כדוגמת הבדל העלות בין חברת השכרת רכב לבין זיפקאר, שהוצאות התפעול שלה אפסיות).

1.3. זאת ועוד, הפלטפורמות הטכנולוגיות הללו מקבצות אליהן יצרנים קטנים רבים. הדבר מאפשר, בין השאר, היצע מאד גמיש המאפשר לשלוט בביקוש המשתנה במהירות ועל כן מאפשר לעצור השקעות מזיקות (כמו להקים מלונות רבים בשביל האולימפיאדה שיעמדו ריקים לאחר שתסתיים).

1.4. יתרון נוסף הוא היכולת של העובדים להיות עצמאים ועל כן בעלי גמישות גבוהה מבחינת שעות העבודה שלהם. בנוסף גם העובד וגם הקונה נמצאים ביחסי כוחות שווים זה מול זה (לעומת הצרכן אל מול התאגיד) ולכן הם יכולים לשאת ולתת מתוך נקודת מוצא שיויונית.

2. חסרונות הכמ"ב:

⁹ בין השאר משום שחלק מהביקורות כלפי הכמ"ב רלוונטיות פחות כאשר מדובר ב-B2P, כגון מעקף רגולציה, או בטחון תעסוקתי.

2.1. ביקורת המופנית כלפי אובר ואיירביאנדבי היא שהם בעצם עוקפים את הרגולציה סביב מוניות ומלונות. בנוסף החברות הללו, משתמשות בעובדים ללא כל מחויבות כלפיהם, ובכך הן למעשה משוחררות מעלות מעביד, ו"מעבירות" את העלות הזו אל העובדים הארעיים¹⁰.

2.2. טענה נוספת היא על כך שחברות כמו איירביאנדבי, ואובר פשוט מרחיבות את השווקים הקפיטליסטים לעבר תחומי חיים חדשים. דבר זה מרחיב את הערכים ותפיסות העולם הנלוות ליחסי חליפין רשמיים (כמו: מיקסום רווחים, חשיבה אגואיסטית ואינטרסנטית, ערכים חיצוניים) אל תוך תחומי חיים שנחשבו עד עתה מוגנים מפניהם (קשרים בתוך הקהילה¹¹). למעשה אפשר לטעון שהכמ"ב משגגת במקומות בהם הכלכלה הרשמית והלא רשמית משיקות.

2.3. נוסף על כך, על אף שהמילה שותפות מופיעה, הפלטפורמות אינן מגבירות את הבעלות המשותפת, נהפוך הוא. למעשה מה שמשותף היא הגישה – הניסיון של הפלטפורמות הללו הוא להשמיש מוצרים, שרותים ומיומנויות שבעבר לא היה בהם שימוש. השינוי הוא חלק מטרנד גובר המעודד את ה"שימוש" על פני ה"בעלות". אולם אין זה אומר שהצריכה יורדת, נהפוך הוא, במקרים רבים היא עולה משום שהדברים יותר ברי השגה. היא פשוט מחליפה את הקניה בהשכרה. כאן חשוב להדגיש שחוזקה של הכמ"ב בכך שהיא מושתת על אינטרס עצמי ועקרונות של שוק חופשי. בעוד שיתוף הותיר באופן מסורתי אנשים עם פחות, כאשר מדובר בחליפין של שוק, הדבר משאיר אנשים עם יותר, ובד"כ מדובר ביותר כסף. הפלטפורמה מעודדת בצורה פעילה בעלות פרטית רוחבית ודרכים לעשיית רווח שהן אינדיבידואליות בבסיסן, המבוססות על תחרות שוק.

¹⁰ עובדים ארעיים - [Precarious Workers](#) - הכוונה לעובדים שאינם מוגנים על ידי חוקי העסקה של המדינה והם לרוב ללא תנאי העסקה הכוללים ימי חופש, פנסיות, קרנות השתלמות, ימי מחלה ועוד.
¹¹ הטענה כאילו הן מרחיבות את התפיסה הקפיטליסטית לעבר תחומי חיים אחרים יכולה להיתקל בהתנגדות שעיקרה: אלו תחומי חיים חדשים לחלוטין בעיקרם משום שהם מאפשרים שיתוף/השכרה לאנשים זרים. בהקשר הזה שווה להסתכל על קאווצ'-סרפינג (couch-surfing) לעומת איירביאנדבי. שתי הפלטפורמות פועלות וכל אדם יכול להחליט כיצד הוא רוצה "לתקשר" עם העולם. כאן עולות שלוש שאלות חשובות:

1. האם צריך לאסור סוג תקשורת מסוימת שאינו תואם את הערכים שהחברה רוצה לדרבן (כמו האיסור על מכירת ילדים)
2. האם ניתן לאפשר את שתי הדרכים, אולם לוודא שהדרך המתוגמלת היא זו המטיבה עם כלל החברה (לדוגמה בעלות משותפת). אולם, במקרה זה יתכן שדבר זה יגרום להגברת השימוש בפלטפורמות השיתוף עקב "הלבנתו" החברתית, ובכך לגרום ל"ניצחון בקרב" (פלטפורמה יותר סולידרית) אבל להפסד במלחמה (יותר חליפין רשמיים המבוצעים באמצעות כסף).
3. לאפשר את שני הדרכים, אבל לחשוף את מירב האנשים להבדל המהותי בין השניים.

בנוסף, הטענה לפיה: אם נתרגל להשכיר שירותים או מוצרים שבעבר לא הושכרו, הדבר יגרום לכך שנאמץ הסתכלות קפיטליסטית לחליפין בסביבתנו הקרובה; טעונה הוכחה. האם אדם המעביר דירות במקצועו ידרוש תשלום מילדיו כאשר הוא יעזור להם בכך? האם רופא יבקש תשלום מחבר כאשר הוא נותן לו עצה רפואית?

2.4. בכמ"ב, באופן שהוא יחסית שונה מבעבר, בעלות על אמצעי הייצור אינו בהכרח ערובה לזכות או כוח משילות. אלו בד"כ נמצאים אצל מספקות הפלטפורמות אשר מעסיקים מעט עובדים ובד"כ מסודרות במבנה היררכי ברור. זאת ועוד, לעובדים בד"כ לא ניתנת היכולת לדרוש אחריות מבעלי הפלטפורמות מכיוון שאלו אינם מכירים באחריות שלהם כלפי משתמשיהם. לכך מצטרפת העובדה שצורת ההתארגנות של הכמ"ב מחלישה את המוסדות המתווכים בין האזרח השוק – כמו איגודים, עסקים, אגודות מקצועיות המ קלות על הקשר בין היחיד לחברה.

2.5. ההשפעה של הכמ"ב על שוק התעסוקה אינה נפסקת שם, יש נטייה להציג את העובדים בכמ"ב כיחידים מועצמים או יזמים קטנים שיש להם החופש לשלוט על הל"ז שלהם ולהחליט כמה ברצונם לעבוד בשביל לענות על צרכיהם. לעומתם המבקרים של הכלכלה הזו מחשיבים אותה כחלק מ "[כלכלת החלטורות](#)"¹² (כדרך להדגיש את טבעה התלתי והלא מוגן של העבודה).

ביולי 2015 הניו-יורק טיימס פרסם נתונים המצביעים על כך שכמעט 18% מהעבודות נעשות על ידי פרילנסרים זמניים. המשמעות היא שהשכר הממוצע של גברים (שהיו רגילים להחזיק במשרות בתאגידים) ירד. כעת 23% מהעובדים מדווחים על הדאגה שלהם מכך ששעות העבודה או שכרם יפגעו. זה נכון שהכמ"ב לא המציאה את הגמישות הזו של כוח העבודה, תהליך זה החל לפני בשנות ה-60, אולם היא בהחלט האיצה את הגמשה זו. בסופו של יום, עובדים אשר לא מצליחים למצוא עבודה במשרה מלאה, יאלצו למצוא הכנסה נוספת.

אם כך, הכמ"ב היא אולי הפתרון לחוסר התעסוקה, אבל בו זמנית הסיבה לכך שישנה פחות עבודה במשרה מלאה. על כן ניתן לראות בה בו זמנית סימפטום של המשבר הכלכלי כמו גם דרך לצמוח ממנו. השאלה האמיתית היא האם היא הופכת את "היזמים הזעירים" הללו ליותר חופשיים או ליותר חסרי בטחון תעסוקתי.

בהמשך לכך, יש לזכור שיותר ויותר פלטפורמות מאפשרות לביקוש בשוק לקבוע את המחיר של העבודה בזמן אמת ובכל פעם שהם נקשרים בחוזה אחד עם השני. עובדה זו כמובן תורמת גם היא לחוסר הביטחון ואי הודאות התעסוקתי בין השאר לגבי המחיר שינתן לעבודה מסויימת – דבר שעלול לגרום למתח פסיכולוגי לא מבוטל.

2.6. על אף שכמ"ב נאחזת בדימויים של קהילה וקהילתיות, היא בפועל משאירה מעט מאד סימנים של קשרים חברתיים אלו. הכלכלה המשתפת בתשלום מאמצת גישה ללא בעלות

¹² כלכלת החלטורות (Gig Economy)

לעומת הכלכלה הסולידרית המאמצת בעלות משותפת, הטבות משותפות וסיכונים משותפים. המשילות ב ראשונה מבוססת על היררכיה תאגידית של חברות טכנולוגיה והאינטרסים העצמיים המתחרים של השחקנים האינדיבידואלים, לעומת המשילות ב כלכלה הסולידרית המבוססת על החלטות משותפות ודמוקרטיה (למשל, מבנה קואופרטיבי בו קיימים בעלות משותפת וניהול דמוקרטי עצמאי – בעלים אחד קול אחד).

2.7. כמו שראינו מעלה, אחד הטיעונים התומכים בכמ"ב הוא הטיעון הסביבתי. הטיעון אומר שככל שהצריכה היא משותפת והתשלום הוא על שימוש ולא על בעלות כך קונים פחות מוצרים, ומשתמשים במה שישנו. אחת הדוגמאות המפורסמות היא השימוש ברכב שמחקרים בארה"ב מצביעים על כך ש בממוצע הוא נשאר ללא שימוש למשך 23 שעות ביממה. משמעות הדבר שהרבה יותר אנשים יכולים לחלוק מכונית אחת וכך ניתן יהיה לבנות פחות מכוניות ובהמשך לכך פחות מחסנים לאחסון או חניונים (אם אנשים ישכירו חלק מהמחסנים שלהם או החניות שלהם, כשאלו לא בשימוש). כלומר השימוש בכל דבר עד תומו (כלומר עד לשימוש ממצה/מקסימאלי) יביא לסיום צריכה בזבזנית וייצור יתר. השימוש החוזר במוצרים בסופו של דבר משמעותו פחות ייצור של מוצרים.

אולם, הטיעון הסביבתי מוטל בספק משום שהזמינות של השימוש במוצרים הללו עלול להגביר את השימוש בהם. לדוגמה, האם הזמינות של מכוניות להשכרה במחירים נמוכים יגרום לאנשים להשתמש יותר במכונית במקום בתחבורה ציבורית והאם איירביאנדבי מאפשר לאנשים לנסוע יותר לחו"ל. האם חנייה יותר זולה לא תעודד יותר נהיגה? אייבי, אומנם התחילה בתור פלטפורמה לקניית יד שניה, אבל כיום 75% המוצרים שם הם חדשים. "בקיצור", העובדות סביב ההשפעה הסביבתית החיוביות של הכמ"ב עוד לא הוכחו¹³.

2.8. האלמנט החווייתי. אחד הביקורות המרכזיות של מרקס כלפי קפיטליזם שייכות לנתק בין עבודה לצריכה וההשפעות וההשלכות של אלו על הפוליטיקה, החברה והפסיכולוגיה של היחיד.

בעוד שעד עתה דיברנו על ההבדל המבני בין הכמ"ב לבין הכלכלה הסולידרית, והיתרונות והחסרונות הנובעים מכך, בחלק זה נתמקד בחוויית הצרכן והיצרן בתוך כלכלות אלו.

דחייה של ההכרח לקנות, לאחסן ולתחזק מוצרים הוא ביסוד הכמ"ב. אחד הנימוקים לכך נעוץ בכך, שאנשים שנולדו בתחילת שנות ה-2000, בעלי סיכוי גבוה יותר לאמץ גישה שיתופית, משום שאינם רוצים לחקות את אורח חייהם של הוריהם בפרברים, המתאפייין בין

¹³ בכל אופן, ולמען הסר ספק, סקרים מראים שמוטיבציה של שמירה על איכות הסביבה אינם אלה אשר מניעים את האנשים לעשות שימוש בכמ"ב (9% לעומת כאלה המסבירים שהם עושים זאת פשוט משום שזה חוסך להם כסף (36%).

השאר באגירת חפצים והאילווצים הנובעים מכך. צרכנים אלו מקבלים שרותים נוחים, המותאמים לצורכיהם ללא הצורך של הקנייה, התחזוקה, הביטוח, האחסון והצורך להיפטר מהמוצר כשהגיע לסוף חייו. הסטאטוס החדש אינו "מה יש בבעלותך", אלא "מה יש לך מספיק שכל כדי שלא יהיה שייך לך". זאת ועוד, בעלות יש לה קונוטציה של אחריות – מוצרים חומריים מצריכים תחזוקה. הסטאטוס המעמדי החדש מוגדר בתוך הנגישות למוצרים מבלי האחריות שגוררת בגינה הבעלות.

יש משהו שהוא כמו התגלות מאחורי הרעיון שבעלות היא נטל – זוהי פריבילגיה להשתמש במשהו מבלי הצורך לתחזק אותו. באופן מהותי זוהי תופעה של הפחתה בחומריות, אך לא בהכרח בתפיסה כזו המיטיבה עם הסביבה. במקום זאת, הצריכה מהסוג הזה הופכת את הבסיס החומרי של פעילויות רבות בחיים לבלתי נראה לצרכן. צורת צריכה כזו עלולה להפוך את הצרכן למתבגר תמידי: משתמשים ברכב אבל לא צריך לשלם על הדלק או על התחזוקה השוטפת, מדליקים את האורות אבל לעולם לא צריך לשלם את חשבון החשמל או להתקשר לחשמלאי. אם אדם מסויים מעולם לא ניקה מקלחת או הכין ארוחה הדבר כנראה יקשה עליו להאריך את העבודה הרבה הכרוכה במוצרים ושרותים אלו. אם כך הדגש על שימוש במקום על בעלות משמעותו של צרכן תהיה פחות הערכה למאמץ העבודה הכרוך בחוויה שהוא חווה. זהו למעשה סוג יותר טהור של קפיטליזם צרכני. ויתכן ש הוא גם בעל השלכות סביבתיות הרות גורל.

אם כך, על אף שיש נטייה להגדיר מציאות של "פוסט-חומריות" כסימן להתגברות על צרכנות קפיטליסטית יתכן שפשוט מדובר בצורה יותר טהורה של התופעה שמפחיתה עוד יותר את האחריות, מצד הצרכנים, יחסית לצרכנות של המאה ה-20.

כלכלה סולידרית

הקונספט של כלכלה סולידרית התפתח גם באמריקה הלטינית וגם צרפת. באמריקה הלטינית צמחה התנועה מתוך התנגדות למודלים המקובלים של פיתוח כלכלי המבוסס על הנחות של אינדיבידואליות ומיקסום רווחים. הדגש מושם על החשיבות של סיפוק צרכים משותפים של יחידים וקהילות על ידי מיזמים של שיתוף פעולה. בכלכלה שכזו עסקים יגלמו בתוכם שיתוף פעולה, אחריות משותפת, תקשורת וקהילה¹⁴.

עבור לאביל (Laville) (מהשלוחה הצרפתית של התנועה), השפה של הסולידריות מנסה לשים דגש על המחויבות של אינטגרציה חברתית כאסטרטגיה. עבורו, הגדרת הארגון

¹⁴ The big C: Cooperation, Co-responsibility, Communication and Community

קואופרטיב, כעמותה או בכל דרך אחרת אינה המהות. המהות עבורו נעוצה היתה באופן בו היחסים מאורגנים; קרי בצורה של סולידריות ובאופן המאפשר ניהוג עצמי ודמוקרטי.

מטרת התנועה היא הטמעה מחודשת של יחסים כלכליים של סולידריות, הדדיות, קיימות, ממשל דמוקרטי, שיתוף פעולה ויחסי חליפין מתמשכים לעומת הפוכים, אלו של הפרדיגמה הקפיטליסטית, כגון: תחרות של אינדיבידואלים, ניצול ומיקסום רווחים עיוור. הכלכלה הסולידרית מבוססת על פעילות כלכלית מונעת ערכים וכראייה, סיסמת הארגון היא: אנשים ועולם לפני רווח.

טבלה המציגה את הכלים המרכזיים של הכלכלה הסולידרית:

אלטרנטיבות של צריכה	ייצור אלטרנטיבי	מימון אלטרנטיבי	חילופין אלטרנטיבי	משילות
קואופרטיבים של צרכנים	קואופרטיב עובדים	איגודי אשראי	רשתות של חילופין הוגן	תקצוב משתף
מועדוני קנייה	קואופרטיבים של יצרנים	איגודי אשראי לפיתוח קהילתי	אזורי דייג וחקלאות הנתמכים ע"י הקהילה	ניהול קהילתי משותף של משאבים
בתים שיתופיים	קולקטיבים של מתנדבים	הלוואות עמיתים	כספים משלימים	
קהילות מוכוונות	גינות קהילתיות		מארג של סחר חליפין	
בתים קואופרטיבים	קולקטיבים של עצמאים		רשתות של שימוש חופשי במוצרים	
אדמות בנאמנות של קהילות	עבודות טיפול שאינן משולמות (עקרות בית, טיפול בהורים, טיפול בחולים)		בנקי זמן	

הטבלה מציגה יוזמות המושתתות באופן ישיר, מודע ומוצהר על הניסיון למצוא חלופות לשיטה הקיימת. בנוסף, המשתתפים של הכלכלה הסולידרית שואפים לתמיכה הדדית ושיתוף פעולה, כך שיוזמות מקטגוריות שונות יוכלו לתמוך את ההישענות על כלכלה זו בכל תחומי החיים של הקהילות (לדוגמא בנקי איגוד או מוסדות מימון אתיים שישקיעו בגינה קהילתית או בבתים קואופרטיבים).

3. יתרונות הכלכלה הסולידרית¹⁵:

3.1. מהבחינה של חווית העובד הכלכלה הסולידרית מציעה דינאמיקה שונה לחלוטין. בניגוד לכמ"ב שנראה שהיא פשוט מרחיבה את ההיקף של השווקים הקפיטליסטים למרחבים שונים של חיינו בעודה מגדילה את חוסר הבטחון התעסוקתי של עובדיה, הכלכלה הסולידרית נוצרה במיוחד בשביל להעצים את האיתנות הן של העובד והן של הקהילות. לא לשווא מטרה מהותית של הכלכלה הסולידרית היא לספק פרנסה בצורה הגונה הפועלת בניגוד לתלישות שמייצרים השווקים הקפיטליסטים. היא פועלת כנגד הניכור, הניצול האנושי, וניצול המשאבים שאינו יודע גבול המאפיין את אותם שווקים.

3.2. חשוב לזכור שעבור עובדים-בעלים רבים, היתרון העיקרי של השיטה הזו היא שליטה וגמישות רבות יותר על לוחות הזמנים והאחריות שהינם גם מאפייניו של הכמ"ב, אולם בכלכלה הסולידרית הם מלווים בתמיכה מוסדית ו"חוסר הפקרה". זאת ועוד, בעבור עובדים-בעלים נוספים, היתרון המרכזי נעוץ דווקא בתהליך הדמוקרטי וההעצמה הכלכלית פוליטית, שלא לדבר על הרכישה של מיומנויות ומודעות דמוקרטית שיש לה השפעות חיוביות על החברה האזרחית. היתרונות הם גם עסקיים; קיימים מחקרים ונתונים המעידים על כך שלקואופרטיבים של עובדים יש אחוז הישרדות גבוה יותר מאשר לעסקים רגילים עקב התמריצים הללו והמחויבות של העובדים-בעלים.

סיכום

כאמור בין הכמ"ב לבין הכלכלה הסולידרית קיימים הבדלים מהותיים הנוגעים בסוגיות ליבה של בעלות, משילות, רווח והקשר לנורמות חברתיות רחבות יותר. הכמ"ב מוכוונת לעבר בעלות פרטית ורווח כספי, ואילו את הסיכון והוצאות הניהול "מעבירים" לאינדיבידואל¹⁶. על כן היא למעשה מאיצה תהליכים של קפיטליזם גלובלי כגון: ריכוזיות העושר והפגיעה בעבודה בשכר (בצורה של עקיפת הרגולציה המגינה והגדלה של חוסר הביטחון התעסוקתי).

הכלכלה הסולידרית אמנם גם מנצלת את החלקים הללו של החילופין המסורתיים (הלא רשמיים), אולם היא עושה זאת בצורה כזו המעצימה את הרוב ולא רק את ההישרדות של היחיד. היא אינה מנסה לייצר רווח רק עבור היחיד, אלא לתת תוקף ולגיטימציה להתנהלות המטפחת את אותם המימדים הבונים קהילות, מקדמים דמוקרטיה כלכלית, מצמצמים פערים חברתיים ומגדילים את הקיימות. מבחינה זו הכלכלה הסולידרית היא זו שבאמת יש

¹⁵ מדובר ביתרונות ביחס לחרונות שנימנו לכמ"ב. כמובן שלרוב מתווספים לאלו היתרונות שכבר נמנו מעלה לכמ"ב.

¹⁶ המסגרת מצליחה להגשים את מה שת'אצר ניסתה לעשות, להפוך כל אדם לייזם – ובכך מצליחה גם כנראה להגשים את המשך המשנה שלה, לפרק את החברה; "אין דבר כזה חברה, רק גברים ונשים אינדיבידואלים והמשפחות שלהם"

לה את הפוטנציאל להוביל שינוי פרוגרסיבי (למרות שבמבט ראשון נראה שהכמ"ב נראית כזו השוברת פרדיגמות כלכליות רבות).

מחקרים נוספים:

בכל מקרה, צריך להיזהר עם טיעונים חותכים וכוללניים כלפי הכלכלות השונות משום שהם בהכרח מוגבלים. כל אמצעי ייצור הוא בעל השלכות שונות בהתאם למיקום הגיאוגרפי שלו ולתרבות בה הוא פועל. על כן חשוב לקיים מחקרים מבוססי מקום של הכמ"ב והכלכלה הסולידרית על מנת לחקור את יישומיו והשלכותיו על הפרט, החברה והסביבה.